

Podkarpackie w liczbach

2013-10-29

Podkarpackie w Polsce

O przyrodzie województwa podkarpackiego

Podkarpackie w Polsce

Województwo podkarpackie to wciąż region dzikiej i bogatej przyrody – wyróżniający się na tle Polski – gdzie obserwujemy zrównoważone współbytovanie ludzi i zwierząt, w tym puszczańskich ssaków, dużych drapieżników, rzadkich ptaków. Funkcjonują tu rozległe, dobrze zachowane kompleksy leśne, rzeki płyną naturalnymi dolinami. Równocześnie rozwija się infrastruktura liniowa, rozwija się międzynarodowe lotnisko, rozbudowują strefy ekonomiczne, funkcjonuje przemysł oparty często na zasobach przyrodniczych.

Podkarpackie w Polsce

Województwo podkarpackie znajduje się w południowo-wschodniej Polscej. Od wschodu graniczy z Ukrainą (na dł. 239 km), od południa – ze Słowacją (na dł. 134 km), od zachodu – z województwem małopolskim (na dł. 186 km), od północnego zachodu – z województwem świętokrzyskim (na dł. 82 km) i od północy – z województwem lubelskim (na dł. 320 km). Zajmuje powierzchnię 1 784 573 ha (17 846 km²), co stanowi 5,7% powierzchni kraju, i pod tym względem zajmuje 11. Miejsce wśród województw Polski.

Województwo zamieszkuje (wg stanu na 31 grudnia 2010 r.) 2 103 505 osób (w 47 miastach i 1706 miejscowościach wiejskich), tj. ok. 5,5% ludności Polski (9. miejsce wśród innych województw). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 118 osób/km² (7. miejsce w kraju) – przy średniej krajowej 122 osoby/km². Ludność wiejska liczy 1 233 523 osoby, tj. 59% ogółu ludności, miejska natomiast 869 982 osoby, tj. 41% ogólnej liczby mieszkańców (przy wskaźniku krajowym kształtującym się na poziomie 61,8%). Duża część ludności mieszka zatem na wsi. Pod względem administracyjnym województwo dzieli się na 159 gmin, 21 powiatów ziemskich i 4 powiaty grodzkie (miasta na prawach powiatu: Rzeszów, Krosno, Tarnobrzeg, Przemyśl). Stolicą województwa i największym ośrodkiem miejskim jest Rzeszów liczący ponad 178 tys. ludności. Inne miasta z największą liczbą ludności to Przemyśl (66,2 tys.), Stalowa Wola (63,4 tys.), Mielec (60,7 tys.), Tarnobrzeg (49,2 tys.) i Krosno (47,5 tys.). Ludność rozmieszczona jest nierównomiernie – największa gęstość zaludnienia występuje w miastach, szczególnie największych, a ponadto w szeroko rozumianym sąsiedztwie Rzeszowa (powiat rzeszowski – 139 osób/km², i najludniejszy powiat łańcucki – 174 osoby/km²). Silnie zaludniona jest również zachodnia część województwa (powiat dębicki – 172 osoby/km², powiat mielecki – 152 osoby/km², powiat jasielski – 138 osób/km²). Najslabsze zaludnienie jest w części południowo- -wschodniej (powiat bieszczadzki – 19 osób/km², powiat leski – 32 osoby/km²) oraz północno-wschodniej (powiat lubaczowski – 43 osoby/km²).

Regiony fizycznogeograficzne

Środowisko geograficzne Podkarpacia jest wyjątkowe w skali kraju – to tutaj potężny łańcuch górski Karpat, rozciągający się od Austrii i Czech po Rumunię, posiada 12 Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu charakterystyczne miejsca, jak chociażby Beskid Niski – największe przewężenie i obniżenie całego pasma. Tu również, wzdłuż dolin Oslawicy, Osławy, Sanu i Wiaru, stykają się dwie spośród trzech wielkich części Karpat, a mianowicie Karpaty Wschodnie łączą się z Karpatami Zachodnimi, a następnie Północne Podkarpacie ze Wschodnim Podkarpaciem.

Według podziału fizycznogeograficznego J. Kondrackiego obszar województwa podkarpackiego położony jest w obrębie trzech prowincji: Karpat Zachodnich z Podkarpaciem (przeważająca część), Karpat Wschodnich (część południowoschodnia: Bieszczady Zachodnie, Góry Sanocko-Turczańskie, Płaskowyż Chyrowski) i Wyżyn Polskich (niewielki fragment na północy – Wzniesienia Urzędowskie i północnym wschodzie – Rostotcze Wschodnie).

Podkarpackie w Polsce

W granicach województwa dominują trzy krainy fizjograficzne, zróżnicowane pod względem budowy geologicznej i ukształtowania terenu. W części północnej znajduje się rozległe zapadlisko Kotliny Sandomierskiej urozmaicone łagodnymi płaskowyżami i wchodzące w skład Podkarpacia, część centralną zajmuje Pogórze Środkowobeskidzkie (Karpackie), natomiast południe – góry: Beskid Niski, Bieszczady i Góry Sanocko-Turczańskie.

Podkarpackie w Polsce

Najwyższym punktem województwa jest szczyt Tarnica w Bieszczadach (1346 m n.p.m.), najniższym Wisła w Chwałowicach (ok. 138 m n.p.m.) – różnice między najwyższymi wzniesieniami a miejscami najniżej położonymi wynoszą ponad 1000 m.

Gleby

Gleby na terenie województwa podkarpackiego zależne są od podłoża geologicznego i układu fizjograficznego.

Podkarpackie w Polsce

Na terenach Kotliny Sandomierskiej występują głównie gleby bielcowe wytworzone z piasków, glin, itów i utworów pyłowych. Znaczny obszar północnej części Kotliny Sandomierskiej zajmują gleby bielcowe wytworzone z piasków wdmowych, natomiast wschodnią jej część – gleby bielcowe wytworzone z utworów pyłowych wodnego pochodzenia. W okolicy Leżajska występują gleby płowe wytworzone ze specyficznych utworów piaszczysto-pyłowych pochodzenia wodnolodowcowego. Płaskowyż Tarnogrodzki jest zbudowany z itów mioceńskich, na których zalegają gliny i piaski czwartorzędowe przykryte lessem, w związku z tym gleby są na ogół urodzajne i region ma przeważnie charakter rolniczy. W rejonie Kotliny Sandomierskiej występują ponadto gleby brunatne, horzogeniczne, w tym torfowe i murszowe, oraz czarne ziemie.

Podkarpackie w Polsce

Na terenie Pogórza Karpackiego i w Dołach Jasielsko-Sanockich powszechnym i dominującym typem gleb są gleby płowe. Wykształciły się one na pyłowych utworach lessopodobnych o różnej miąższości bądź na glinach zwietrzelinowych, powstałych in situ w wyniku wietrzenia fliszu karpackiego. Występują tu również gleby brunatne, rzadziej gleby bielcowe.

Podkarpackie w Polsce

Na obszarach górskich, w tym w rejonie Beskidu Niskiego i Bieszczadów, zalegają głównie gleby brunatne, wytworzone ze skał fliszowych. Wśród gleb brunatnych przeważają gleby brunatne kwaśne i wylugowane, rzadziej występują gleby brunatne właściwe. Następnymi pod względem zajmowanej powierzchni są gleby płowe i opadowoglejowe. Pozostałe typy gleb: rankery, rdzawe, gruntowoglejowe, mułowe i mady – mają niewielki udział. Gleby brunatne występują na stokach o ułatwionym odpływie wód powierzchniowych, płowe – głównie na płaszczyznach zrównań wierzchwinowych, zaś mady i gleby mułowe oraz glejowe – w dolinach rzek i potoków, a słabo wykształcone – w przyszczytowych partiach wyższych wzniesień i na stromych rumoszowatych stokach.

Podkarpackie w Polsce

W dolinach rzek Wisły, Sanu, Wistoki i Wistoka zalegają urodzajne mady. W rejonie Jarostawia, Przemysła i Przeworska występują najlepsze gleby w województwie – czarnoziemy wytworzone z lessów.

Podkarpackie w Polsce

Na Podkarpaciu największą powierzchnię użytków rolnych stanowią gleby IV, III i V klasy bonitacyjnej, zajmują one łącznie 87,2% użytków rolnych. Udział gleb bardzo słabych (VI klasa) wynosi 7,4%, natomiast udział gleb najlepszych (I klasa) i bardzo dobrych (II klasa) jest niewielki – łącznie zajmują 5,4% powierzchni użytków rolnych. Czynnikiem obniżającym jakość gleb jest znaczne ich zakwaszenie. Około 70–80% powierzchni użytków rolnych wymaga wapnowania.

Klimat

Podkarpackie w Polsce

Podkarpackie leży w strefie klimatu umiarkowanego o cechach przejściowych, na styku klimatu morskiego Europy północno-zachodniej i wschodnioeuropejskiego klimatu kontynentalnego. Klimat kształtowany jest głównie przez napływające z zachodu ciepłe i wilgotne masy powietrza polarnomorskiego (częstość występowania w ciągu roku około 65%), rzadziej przez napływające ze wschodu, z Europy Wschodniej i Azji, suche i chłodne masy polarnokontynentalne (częstość występowania około 20%). Masy powietrza arktycznego, zwrotnikowego czy inne mają zdecydowanie mniejszy wpływ (pozostałe około 15%).

Podkarpackie w Polsce

W województwie wyróżnić można trzy główne regiony klimatyczne: górski (rejon Bieszczadów, Beskidu Niskiego, Gór Sanocko-Turczańskich), podgórski (Pogórze Karpackie) i kotlin podgórskich (Kotlina Sandomierska). W niektórych częściach Beskidu Niskiego występuje klimat zaciszy górskich (Rymanów-Zdrój).

Podkarpackie w Polsce

Klimat Kotliny Sandomierskiej cechuje upalne lato, ciepła zima i stosunkowo małe ilości opadów. Średnia temperatura roczna wynosi tutaj +8 °C; w lecie temperatura w dzień osiąga średnio +18°C, w ciągu zimy -3°C. Przeciętna ilość opadów – najmniejsza w województwie – waha się od 565 mm w okolicach Tarnobrzega do 700 mm na Płaskowyżu Kolbuszowskim. Mroźnie jest przez 40-55 dni. Okres zalegania pokrywy śnieżnej to ok. 70 dni. Wieją tutaj głównie wiatry zachodnie.

Podkarpackie w Polsce

Cechy klimatu przejściowego widoczne są na Pogórzu Karpackim. Średnia temperatura w roku kształtuje się na poziomie +7°C, w lecie w dzień osiąga pułap +18°C, w zimie zaś -3 do -5°C. Średnia ilość opadów wynosi w części zachodniej 700-750 mm, w części wschodniej 750-800 mm. Mróz występuje tutaj przez ok. 50 dni, przymrozki zaś nawet do 150 dni w roku. Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez ok. 80 dni. Przeważają wiatry południowo-zachodnie.

Podkarpackie w Polsce

W Beskidzie Niskim średnia temperatura w roku wynosi +6°C, średnia temperatura dnia w ciągu lata +17°C, w zimie -5°C. Natomiast w Bieszczadach odpowiednio +5°C, +16°C, -6°C. Mroźnie jest średnio przez ok. 75 dni, a w wyższych partiach Bieszczadów nawet przez 100 dni. Opady są największe w województwie i wynoszą 800- 1000 mm, w niektórych rejonach Bieszczadów sięgają nawet do 1150-1200 mm. Pokrywa śnieżna zalega w Beskidzie Niskim do 150 dni, w Bieszczadach zaś nawet 200 dni i może tu osiągnąć grubość do 300 cm. Dominują wiatry południowe. 14 Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu W wielu rejonach województwa, w dolinach i górskich kotlinach, można zaobserwować znaczne odchylenia klimatyczne spowodowane lokalnymi mikroklimatami.

Podkarpackie w Polsce

Cechą charakterystyczną południowej części województwa jest występowanie wiatrów fenowych. Są to silne, długotrwałe wiatry wiejące najczęściej z kierunku południowego, rzadziej południowo-wschodniego lub południowo-zachodniego. Siła i kierunek wiatru wykazują duże zróżnicowanie w zależności od ukształtowania terenu. Występują one najczęściej w okresie późnej jesieni i w zimie (luty), wczesną wiosną, rzadziej w lecie. Są to silne wiatry o prędkości powyżej 10 m/s. W czasie ich trwania (od 2 do 7 dni) następuje spadek ciśnienia i wilgotności powietrza. Nagle napływy mas powietrza z południa powodują odwilżę zimą i nadmierne przesuszenie gleby jesienią. Przy śnieżnych zimach mogą tworzyć wielometrowe zasy. Powodują również erozję wietrzna gleb.

Podkarpackie w Polsce

Okolice Dukli charakteryzują ponadto silne wiatry wiejące znad Niziny Węgierskiej, wykorzystujące znacznie obniżenie Karpat w rejonie Przełęczy Dukielskiej – są to tzw. wiatry dukielskie.

Wody

Teren województwa podkarpackiego należy w głównej mierze do dorzecza Wisły i zlewni Morza Bałtyckiego. Północno-zachodnim skrajem województwa przepływa rzeka Wisła, do której uchodzą wypływające z Karpat główne rzeki regionu: Wistoka z Ropą, Jasiołką, Wielopolką i Tuszymką oraz San z Wisklokiem i jego dopływami. San ujmowany jest jako jedyny wschodniokarpacki dopływ Wisły. Kotlinę Sandomierską odwadniają Łęg i Trześniówka, uchodzące bezpośrednio do Wisły, oraz Trzebońnica – lewy dopływ Sanu. Przez północno-wschodnią część województwa przepływają Wisznia i Szkoło oraz wypływające z Rostotcza: Lubaczówka, Tanew i Bukowa – prawe dopływy Sanu. Niewielki północno-wschodni fragment województwa to zlewnia Raty i Sołokii – dopływów Bugu.

Wyjątkiem jest mała część województwa położona w powiecie bieszczadzkim należąca do zlewni Morza Czarnego. Odwadnia ją rzeka Strwiąż z kilkoma dopływami (Stebnik, Karaszyn, Łodynka, Uniaczka i inne) i rzeka Mszanika, stanowiące dopływy Dniestru. Sieć rzeczna województwa uzupełnia szereg mniejszych rzek i potoków – w większości dopływów Wisłoki, Wisłoka i Sanu.

Południowa granica województwa stanowi główny wododział karpacki rozdzielający zlewnie Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. W województwie nie ma jezior, są natomiast zbiorniki retencyjne – największy to zbiornik Solina na Sanie.

Występowanie wód podziemnych na terenie województwa podkarpackiego związane jest przede wszystkim z osadami czwartorzędowymi (obszar Zapadliska Przedkarpackiego) oraz utworami trzeciorzędowymi i kredowymi (Karpaty Fliszowe). Zasoby wód podziemnych rozmieszczone są nierównomiernie, a ich wielkość jest ściśle związana z budową geologiczną oraz wykształceniem litologicznym. Przeważają obszary o wodonośności do 10 m³/h, tj. obszary deficytowe lub częściowo deficytowe, przy czym zdecydowanie dominują one na terenie Karpat (90% powierzchni). Na obszarze Zapadliska Przedkarpackiego jest to ok. 60% powierzchni; w pozostałej części, gdzie występują struktury pradolin, teras rzek (w tym teras kopalnych), struktur połodowcowych itp., wodonośność jest dużo większa i sięga nawet 50–70 m³/h. Właśnie w obrębie tych struktur zbiorniki wód podziemnych uznane zostały za tzw. główne zbiorniki wód podziemnych (GZWP) lub lokalne zbiorniki wód podziemnych (LZWP) – łącznie na terenie województwa podkarpackiego w całości lub w części znajduje się 11 takich zbiorników, co stanowi ok. 6% ich całkowitej liczby w Polsce. Szacunkowe zasoby dyspozycyjne zbiorników w części dotyczącej województwa podkarpackiego wynoszą ok. 286 000 m³/d, co stanowi ok. 1,5% zasobów wszystkich zbiorników w Polsce.

Na całym obszarze województwa podkarpackiego występują wody mineralne: w centralnej i południowej części województwa są to głównie wody chlorkowe, szczyawy i solanki, natomiast w północnej – wody siarczkowe i siarkowodorowe. Najbardziej znane są z takich rejonów, jak: Iwonicz-Zdrój – Lubatówka, Rymanów- Zdrój, Horyniec-Zdrój, Polańczyk, Latoszyn, Lipa, Rudawka Rymanowska, Hyżne- Nieborów, Baligród, Czarna i inne.

Na terenie województwa podkarpackiego istnieją cztery uzdrowiska. Są to: Iwonicz- Zdrój, Rymanów-Zdrój i Polańczyk – usytuowane na obszarze Karpat, oraz Horyniec-Zdrój – zlokalizowany na Zapadlisku Przedkarpackim. W trzech z nich wykorzystywane są wody mineralne – w Iwoniczu-Zdroju, Rymanowie-Zdroju i Horyńcu-Zdroju, natomiast w Polańczyku otwory z wodą mineralną nie są zagospodarowane. Poza wymienionymi uzdrowiskami wody mineralne uznane za lecznicze występują również w Latoszynie. Inne rejonu z wodami mineralnymi dobrej jakości nie posiadają statusu prawnego uzdrowisk.

Użytkowanie ziemi

Województwo podkarpackie jest regionem rolniczo-przemysłowym. Do celów rolniczych (wg stanu na 1 stycznia 2010 r.) wykorzystuje się 962 445 ha użytków rolnych (grunty orne, sady, łąki i pastwiska trwałe oraz inne grunty), co stanowi 53,9% powierzchni ogólnej województwa. Wśród gruntów rolnych przeważają grunty orne zajmujące 626,5 tys. ha, kolejne są łąki i pastwiska zajmujące 273,4 tys. ha. Gospodarstwa rolne charakteryzują się dużym rozdrobnieniem agrarnym – dominują gospodarstwa o powierzchni do 3 ha, które stanowią ponad 75% wszystkich gospodarstw, a przeciętna powierzchnia użytków rolnych jednego gospodarstwa w 2010 r. wyniosła 2,63 ha.

Wyróżnikiem województwa są lasy zajmujące (wg stanu na 31 grudnia 2010 r.) 666 836 ha, tj. 37,4% jego powierzchni. Lesistość województwa jest zatem o ponad 8% większa niż lesistość Polski. Lasy będące własnością Skarbu Państwa zajmują 558 064 ha, natomiast lasy prywatne i innej własności 108 772 ha. Grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione zajmują w województwie (wg stanu na 1 stycznia 2010 r.) powierzchnię 710 287 ha (39,8%).

Największe kompleksy leśne przetrwały na północy województwa, w Kotlinie Sandomierskiej, stanowiąc pozostałości dawnej Puszczy Sandomierskiej, oraz w górskiej części południowej. Wysoką lesistością wyróżnia się również Pogórze Przemyskie.

Kotlina Sandomierska była w średniowieczu pokryta puszcza, z rozległymi bagnami i podmokłościami. Do dziś zachowały się jedynie fragmenty – na Podkarpaciu są nimi: Puszcza Sandomierska, znajdująca się w widłach Wisły i Sanu, Lasy Janowskie, Puszcza Solska oraz Lasy Sieniawskie, położone na wschód od Sanu. W składzie lasów na terenie Kotliny Sandomierskiej dominuje sosna, ważny jest również udział dębu, buka, lipy, grabu, olszy czarnej, jodły, świerka i modrzewia.

Na Pogórze Karpackim lasy występują głównie w szczytowych partiach wzniesień, są to przede wszystkim lasy mieszane. W niższych terenach Pogórza rośnie grab, dąb, brzoza i sosna, w wyższych partiach – jodła i buk.

Najbardziej różnorodna i bogata szata roślinna porasta południową, górzystą część województwa. W Beskidzie Niskim i Górach Sanocko-Turczańskich występują dwa piętra roślinności: pogórze, sięgające do ok. 500 m n.p.m., i regiel dolny. Piętro pogórza nie zachowało się właściwie w swojej formie naturalnej, na jego poziomie ciągną się pola orne i pastwiska. Fragmenty lasów reprezentują najczęściej lasy łąkowe złożone z dębów, grabów, wiązów i innych gatunków liściastych. W reglu dolnym dominują natomiast lasy: przeważają mieszane jodłowo-bukowe z domieszką jaworu, jesionu, brzozy i wiązów. W Beskidzie Niskim spotyka się także skupiska cisów i modrzewia. W partiach szczytowych występują lasy bukowe. W rejonie Bieszczadów wyróżnia się trzy piętra roślinne: piętro pogórza, sięgające do około 500 m n.p.m., piętro regla dolnego i piętro polonin. Brak całkowicie lasów świerkowych regla górnego. Przeważający drzewostan lasów w rejonie Bieszczadów stanowią buk i jodła. W niższych terenach górskich występują lasy jodłowe lub mieszane, w wyższych wyłącznie bukowe, często z domieszką jaworu.